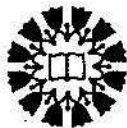

اندیشه‌های سیاسی در
قرن بیستم

کتب حاتم قادری

تهران

۱۳۹۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

قادری، حاتم، ۱۳۳۵ -

اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم / حاتم قادری. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم

انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۷۹.

شش، ۱۹۷ ص. — («سمت»: ۴۲۳، علوم سیاسی؛ ۱۴)

ISBN 978-964-459-434-2

بها: ۴۵۰۰۰ ریال.

Hatam Qaderi. Political Thoughts of the Twentieth Century.

پشت جلد به انگلیسی:

چاپ اول: تابستان ۱۳۷۹، چاپ پانزدهم: تابستان ۱۳۹۳.

کتابنامه: ص. ۱۸۹-۱۹۷.

۱. علوم سیاسی. ۲. علوم سیاسی — تاریخ — قرن ۲۰ م. ۳. سیاست جهانی — قرن ۲۰ م.

الف. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم

انسانی

۳۲۰/۰۱

JA ۷۱۰۲

۱۳۷۹

۱۳۰۵۳۴۳

شماره کتابخانه ملی

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم

دکتر حاتم قادری

چاپ اول: تابستان ۱۳۷۹

چاپ پانزدهم: تابستان ۱۳۹۳

تعداد: ۴۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات وابسته به اوقاف و امور خیریه

قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروز، کتا و ...

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا بخش یا
عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنای و مسائل این علم است.

استاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سمپدانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۲۱/۶/۶۳ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان است که با استمداد از عنایت خداوند و همّت و همکاری دانشمندان و استادان، و دلسوزی، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید بتدریج و پس از آندها و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از همکاری دریغ نوزند. کتاب حاضر برای دانشجویان رشته علوم سیاسی در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «اندیشه های سیاسی در قرن بیستم» به درس ۲ واحد تدوین شده است. امید می رود که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	فصل اول: نارشیم
۱۷	فصل دوم: لیبرالیسم
۳۱	فصل سوم: کنتر گرایم لیبرالیستی
۳۲	آیزیا برلین
۳۸	جان راولز
۴۳	فصل چهارم: دموکراسی
۵۴	فصل پنجم: محافظه گرایی
۵۹	اکشات
۶۴	فصل ششم: سوسیالیسم
۷۵	فصل هفتم: مارکسیسم
۷۶	مارکس
۸۴	از مارکس تا لینن
۹۶	مارکسیسم در غرب معاصر
۱۰۰	مارکسیسم فلسفی
۱۰۶	فصل هشتم: مکتب فرانکفورت
۱۱۰	هورکهایمر و آدورنو
۱۱۳	مارکوزه
۱۱۹	هابرماس

صفحه	عنوان
۱۲۵	فصل نهم: فمینیسم
۱۳۷	فصل دهم: توتالیتاریانیسم
۱۵۴	فصل یازدهم: اندیشه سیاسی و پُست مدرنیسم
۱۵۶	تاریخچه و ویژگیهای پُست مدرن
۱۶۰	لیوتار
۱۶۱	فوکو
۱۶۶	تأثیری در نقد پست مدرن
۱۶۸	فصل دوازدهم: متفکران چند رگه
۱۶۹	پست
۱۷۷	پوپر
۱۸۹	کتابنامه

مقدمه

نگار کتاب در باب اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم، آن هم در پایان این قرن و در آستانه ورود به قرن آینده و یا در ابعاد وسیعتر در هزاره دیگر، توأمان، مایه وجد و نگرانی نویسنده است. برای پژوهشگر، فرصت زیستن در پایان یا آغاز سده‌ها و هزاره‌ها و نوشتن آنان در مورد حیات اجتماعی انسان نکته‌ای نیست که بتواند براحتی از آن صرف نظر کند هر چند که در انتظارات هزاره‌ای سهیم نبوده باشد.

قرن بیستم و برای بسیاری دارد، از جمله: جهانی شدن یا دست‌کم در آستانه جهانی شدن؛ یعنی این قرن فضا و نشیبهای آن در حوزه‌های سیاست، اقتصاد، فرهنگ، فناوری و... با شدت و ضعفی چشمگیر ابعاد گسترده‌ای دارد. البته زمینه‌های این «جهانی شدن» که مورد بحث و گفتگو است، تنوع آن در محله‌های تفکرهای مختلفی در گذشته و حال بوده است، قبل از قرن بیستم ظاهر شده و برای این می‌توان روند «مدرنیته» را هر چند با تسامح و با صفت «جهانی شدن» توصیف کرد و این علاوه بر اینکه میان مدرنیته با سرمایه‌داری، دموکراسی، فردگرایی، عقلانیت، صنعت‌گرایی و فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطاتی نسبت‌سنجی‌هایی برقرار می‌کند، شاید همین نسبتها وضعیتهای قسمتی از مقوله‌های یاد شده یا تمام آنهاست که به مدرنیته ویژگیهای جهانی شدن می‌بخشد. البته در اینجا سخن از چیستی مدرنیته نیست، بلکه توجه به این امر است که اندیشه‌ها و تحولات سیاسی - اجتماعی قرن بیستم را نمی‌توان مانند دیگر مؤلفه‌ها و روندهای توجه به چیستی مدرنیته و تأثیرات آن دریافت. به این اعتبار، شاید بهتر بود به عنوان اختصار، فصلی به توضیح نیروها و مؤلفه‌های مدرنیته اختصاص داده شود. اما اهمیت دادن به چیستی و آثار مدرنیته در گرایش به زمینه‌های حیات اجتماعی، مانع از این امر است؛ به گونه‌ای که می‌توان چنین فصل مفروضی را در آغاز هر کتابی مثلاً در باب اندیشه‌ها و تحولات اقتصادی، مسائل دینی، تحولات فکری - علمی یا هر مقوله مهم دیگر آورد.

آشنایی با خطوط اصلی مدرنیته برای هر نویسنده یا پژوهشگری که با چنین مشکلی روبروست، تسلی ارزشمندی خواهد بود.

همین شناخت از مدرنیته زمینه مناسبی برای درک مقولات پُست مدرنیسم و بحث درباره آنها فراهم می‌کند.

گذشته از مباحثی در مورد اصول و چهارچوبهای مدرنیته یا چهارچوب گریزی و اصول ستیزی پُست مدرنیسم، برخی توضیحات دیگر بیفایده نیست.

الف) انتخاب محدوده زمانی قرن بیستم، بیشتر بر اساس برنامه‌های رسمی امپراتور دانشگاهی است و بیشتر جنبه اعتباری دارد. بی تردید خاستگاه و ریشه برخی از اندیشه‌ها به قبل از قرن بیستم برمی‌گردد، همچنان که تداوم و تأثیرات آنها نیز فراتر از چهارچوب زمانی قرن بیستم است؛ مثلاً نمی‌توان به آموزه‌هایی مانند مارکسیسم یا دموکراسی برای همه صرفاً در محدوده زمانی قرن بیستم پرداخت، زیرا باید در قسمت مقدمه مباحث و مباحث قبل از قرن بیستم نیز اشاراتی شود.

ب) در یک کتاب صفحات محدود، بویژه زمانی که کار به شکل فردی صورت می‌گیرد، نباید انتظار برآورده شدن همه شرایط آن اعم از کمیت یا کیفیت مطالب را داشت. نادیده گرفتن نسبی اصول کیفی امکانپذیر است، اما از بُعد کمی، یعنی تعداد اشخاص و آموزه‌ها چنین است. مثلاً در نگارش اندیشه سیاسی یونان باستان کسی معتقد به حذف بررسی اندیشه‌های مابعد اقلاتون یا ارسطو نیست، شاید فاصله زمانی بین ما و آن دوره و نیز مایه کاری اندیشه اقلاتون و ارسطو، از جمله دلایلی به شمار آیند که چنین حکمی را اطمینان‌آور می‌کنند. و حتی مطالعه به دوران معاصر می‌رسد دیگر بندرت می‌توان از این اشتراک نظرها به طور گسترده سخن به میان آورد، حتی می‌توان با فراتر نهاد و گفت چه بسا برخی از افراد یا آموزه‌هایی که در حال حاضر حائز اهمیتند در نیمه قرن آینده تنها با چهره‌ها و جلوه‌های فرعی از یاد می‌روند و جای خود را به آثار و اشخاصی دهند که در زمانه خود، چندان جذاب افکار یا آموزه نبوده‌اند. به هر حال، نکته‌ای که تسلی خاطر پژوهشگر می‌شود، محدوده صفحات یک کتاب آن هم از نوع آموزشی است و همین کتاب آموزشی و توضیحی برای مخاطبان که گاه اختلافات اساسی در شأن یا شئونی از زندگی اجتماعی و مفاهیم و تلقیهای آن در نسبت با افراد و آموزه‌های موضوع و متعلق به بحث دارند، باز از جمله مواردی است که قابل چشم‌پوشی یا بر عکس، سختگیری بر نویسنده خواهد بود.

ج) در این کتاب سعی شده است که در حد امکان، بررسی و شرح اندیشه‌های سیاسی افراد در قالب آموزه‌های مختار آنان یا نزدیکترین قالبهای آموزه‌ای به اندیشه‌هایشان ارائه شود. اگر چه این روش از یک سو، فهم بهتر و درک منسجم‌تری به ارمغان می‌آورد، از سوی دیگر، امکان شکل‌گیری دیدگاههای جزئی در موافقت یا مخالفت را نباید از نظر دور داشت؛ بویژه وقتی که نتوان برای برخی از افراد، آموزه‌های مناسبی را همچون قالب کلی پیشنهاد کرد. با این همه، تنها دو نفر یعنی پوپر و آرنست این روش را مستثنا شده‌اند و عمده‌ترین دلیل آن در همین سختی انطباق اندیشه این دو متفکر با قالبهای کلی اندیشه‌هاست.

د) برای توضیح این مسأله، ترجیح داده شد که از عنوان متفکران «چندرگه» در قالب‌بندی اندیشه‌ها، به نفع این دو نفر استفاده شود، که در ابتدای فصل دوازدهم شرح بیشتری داده شد. این امر به این جا لازم است از پژوهشگر ارجمند آقای دکتر ابراهیم برزگر برای پیشنهاد این عنوان سپاسگزاری شود.

د) در توضیح نظامهای اندیشه‌ای غالب قرن بیستم، عمدتاً از واژه آموزه^۱ استفاده شد. این انتخاب به دلیل پرهیز از به‌کار بردن اصطلاحاتی مانند ایدئولوژی، مکتب و... است. شاید برخی از صاحب‌نظران به‌اصطلاح «نویسنده» انتقاد کنند، ولی نسبت به ابهامات یا لزوم توضیح دیدگاههای مختلف دیگر به‌کار بردن اصطلاحاتی مانند ایدئولوژی، واژه آموزه ترجیح داده شد و مهمتر اینکه نسبت به همه نظریه‌های اندیشه‌ای، یکسان به کار گرفته شد. همین جا باید افزود که ذکر نظامهای اندیشه‌ای باید به‌کار بردن اصطلاحات و مفروضات مورد نیاز درونی یا مفسران درونی این نظامها را به وجود آورد. بدیهی است که نظامهای اندیشه‌ای، بعضاً دارای اجزای نامفهوم یا کثرت تفاسیرند یا اگر بخواهیم از زاویه مثبت نگاه کنیم، باید گفت که آنها در برابر باروری برخوردارند و سرانجام اینکه واژه اندیشه سیاسی به طور عام برای اشاره به فلسفه سیاسی، نظریات سیاسی یا بندرت برای مواضع سیاسی به کار رفته است. هر چه در برخی موارد از این اصطلاحات، دقیقتر استفاده شده است. اگر با تسامح برای اندیشه طیفی قائل شویم که در یک سر آن نظام‌مندی و در سر دیگر آن تنها موضعی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم متکی بر تأملات نظری است قرار داشته باشد، آنگاه احتمالاً از

1. doctrine

کاربرد گسترده‌ی واژه اندیشه کمتر انتقاد می‌شود؛ بنابراین، هدف، توضیح و تفسیر اندیشه‌ها و آموزه‌های غالب قرن بیستم است نه تمیز مقوله‌ها.

ه) در کل کتاب، سعی شده است از آثار دست اول استفاده شود و هر جا که امکان داشت سعی شد مشخصات متن انگلیسی با ترجمه‌های فارسی یکسان ارائه شود. در کتابنامه، مشخصات کامل منابع دست اول و تعدادی از آثار که به طور خلاصه اشاره شده‌اند و زمینه ساز عمومی مباحثند معرفی شده‌اند که برای تحقیقات بیشتر علاقمندان به کار می‌روند.

و سرانجام، این انتظار برای نویسنده مایه دلگرمی است که مجموع مباحث، سهم خود را در گسترش مطالعات سیاسی، بخصوص اندیشه سیاسی در جامعه علمی، ایفا کند.

حاتم قادری

فروردین ۱۳۷۸

www.ketab.ir